№ 191 Հոկտեմբերի 15 (27) 1881 Հոկտեմբերի 15 (27) № 191

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաբնակներից գրվում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զքաւոր աշակերտների մասին չենք հոգում։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Վերին-Ագուլիսից։ Նամակ Մոսկվայից։ Նամակ Խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Թիւրքիա։ Ֆրանսիա։ Գամբէտտա և իշխան Բիսմարկ։ Արտաքին լուրեր։—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։—ՑԱՑԻԱԲՈՏԱՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՉՔԱՒՈՐ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ՉԵՆՔ ՀՈԳՈՒՄ

—

Օր չէ անցնում որ մեզ մօտ չը ներկայանային մեր քաղաքի այլ և այլ դպրոցների աշակերտներ, խնդրելով նիւթական օգնութիւն։ Մասնաւոր մարդու՝ այժից վեր է այդքան բազմութեան չքաւոր աշակերտներին օգնել։ Եւ ահա մենք կրկին և կրկին ստիպված ենք յիշեցնել Թիֆլիսի հասարակութեանը, առհասարակ, և մասնաւորապէս հայոց հասարակութեանը, որ անհրաժեշտ է հիմնել մի հաստատ, մշտական բարեգործական ընկերութիւն, որի նպատակը լինէր օգնութիւն հասցնել ուսում առնող չքաւոր աշակերտներին։

Շատ գովելի բան է, ի հարկէ, ժամանակ առ ժամանակ տալ կօնցերտներ կամ ներկայացումներ յօգուտ չքաւոր աշակերտների, բայց դա տևողական բան չէ։ Հարկաւոր է մի ընկերութիւն հաստատ դրամագլխով, որի տոկոսներով կը պահվի աղքատ աշակերտների յայտնի թիւը, համեմատ հիմնական գումարի մեծութեան։

Մեր բոլոր թէ պետական և թէ ազգային ու մասնաւոր դպրոցների չքաւոր աշակերտները ոչինչ հաստատ աղբիւր չունեն իրանց օրական հացը հայթայթելու։ Որքա՜ն որբ, անօգնական, անտէր տղաներ կան նրանց մէջ, մանաւանդ օտարաքաղաքացի աշակերտներից, որոնք ոչինչ ազգականութիւն չունեն Թիֆլիսում։ Բոլոր հասարակական կապերից զուրկ, նրանց ապրելու միակ միջոցը, իրանց ուսումը շարունակելու համար, մասնաւոր տների մէջ դասաւորութիւնն է։ Բայց վերջին ժամանակները մեր դպրոցների չքաւոր աշակերտները իրանց տարուստը պահպանելու համար անհրաժեշտ դասերն էլ չեն կարող ճարել։ Պատճառը շատ հասարակ է. մասնաւոր տների մէջ դասաւորութիւնը իրանց ձեռքը գցեցին աշակերտներից ամենաունևորները, որոնք Թիֆլիսում ունեն հասարակական և ազգականական մեծ կապեր, որոնք, չը նայելով որ այդպէս էլ ապահոված են նիւթական կողմից, տալիս են դասեր մասնաւոր տներում, որպէս զի ունենան աւելի փող իրանց ձեռքում, լաւ հագնվելու, թատրօն գնալու համար։

Աղքատ աշակերտների համար դասեր տալը ապրուստի անհրաժեշտ միջոց է, կեանքի միակ աղբիւր է,—իսկ նրանց ունևոր ընկերների համար շռայլութեանը բաւականութիւն տալու մի յանցաւոր պահանջ է։ Չքաւորները ոչինչ կապեր չունեն հասարակութեան մէջ, իսկ նրանց ունևոր ընկերները, օգուտ քաղելով իրանց կապերից, իրանց աջող դիրքից, բոլոր մասնաւոր դասերը իրանց ձեռքն են գցել։

Ուրեմն մեր հասարակութեան մէջ դեռ դպրոցից սկսած չը կայ ոչինչ համերաշխութիւն, ոչինչ ընկերակցութիւն ընկերների մէջ։ Ունևորները, այժ ունեցողները զրկում են իրանց ընկերներին մասնաւոր դասերից։ Փոխանակ, ընդհակառակն, որտեղ հարկաւոր է լինում մի տնային վարժապետ, իրանց չքաւոր ընկերոջ առաջարկելու,—ունևոր ընտանիքների որդիները մտածում են. «ի՞նչի պիտի նրան թողնեմ այդ դասը, երբ որ ամիսը մի քանի ռուբլ աւելի ունելով, ես կը կարողանամ ֆայետօնով մանգալ, թատրօն գնալ, աւելի լաւ հագնվել։»

Մի հարուստ գիմնազիստի համար ամսական մի աւելորդ տաս, տասն և հինգ ռուբլ՝ շռայլութիւն է, իսկ նոյն անուշան գումարը մի որբ, չքաւոր աշակերտի համար՝ կատարեալ ապահովութիւն է ամբողջ ամսվայ համար։ Մեծ օգնութիւն կը լինէր մեր դպրոցների չքաւոր աշակերտների համար, եթէ իւրաքանչիւր դպրոցի աշակերտների մէջ հաստատվէր համերաշխութիւն, եթէ ունևոր աշակերտները միշտ իրանց չքաւոր ընկերներին առաջարկէին մասնաւոր տներում դասատուութիւն անելու։

Բայց այդ բաւական չէ։ Հարկաւոր է վերջապէս մտածել մի հիմնաւոր բարեգործական ընկերութիւն հաստատելու վրա, որ, որքան հնար է, չունենար չափից դուրս լայն, ընդարձակ, երևակայական նպատակներ, այլ առժամանակ, համեստ, սահմանափակ դիտաւորութիւններ։

Առանց նիւթական օգնութեան մեր ուսում առնող չքաւոր երիտասարդութիւնը փչանում է, կորչում է, անհրաժեշտ ջանքեր անելով ուսում ստանալու, տարիների ընթացքում իւրաքանչիւր օր պատերազմելով կենսական ամենաանհրաժեշտ կարիքների դէմ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

—

Սեպտեմբերի 28-ին

Այս նամակով ուղարկում եմ ձեզ մի թերթիկ հին գրչագիր, որի երկրորդ երեսի վրա կը գտնէք երկու տող հայոց նշանագրերի օրինակներ։ Այդ թերթիկը ես վեր արայ մի հին գրչագիր աւետարանից, այժմ ուղարկում եմ ձեզ մեր հայ հնագէտներին ցոյց տալու, գուցէ դա մի փոքրիկ գաղափար կը տար մեր հին նշանագրերի մասին։

Նշանագրերի ներքև հայկական նոր տառերով գրված է՝ «Զաքարայ ծառայ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչին, սուրբ Յովանէս Մկրտչին»։ Իսկ այդ տողերի իւրաքանչիւր բառի վրա դրված են նրա համապատասխան նշանագրները։ Պէտք է նկատել, որ ամեն մի բառը ներկայացնում է մի առանձին տեսակ նշանագրեր։ «Զաքարայ» բառը սեպաձև տառերով է գրված. «ծառայ» բառը մի առանձին տեսակ սեպաձև է. իսկ «սուրբ» և «Գրիգոր» բառերը սեպաձևներ չեն, այլ մի այլ տեսակ նշանագրեր. «լուսաւորչին» բառը նոյնպէս մի այլ տեսակ սեպաձև է։ Անցեալ «սուրբ Յովանէս Մկրտչին» բառերը հայոց ծածկագրութեան օրինակներ են։ Մի խօսքով, այդ երկու տողը բաւական պարզ գաղափար է տալիս, թէ քանի տեսակ նշանագրեր էին գործածում մեր նախնիքը։

Թերթիկի առաջին երեսի վրա գրված յիշատակարանից երևում է, որ յիշեալ աւետարանը գրված է եղել Վանայ երկրի Աւանց *) գիւղում (այսինքն հայոց բևեռագրների հայրենիքում) հայոց ռ. խ. ը. (1048) թուականին, սուրբ Յովհաննէս Մկրտչի և սուրբ Գրիգոր լուսաւորչի վանքում։ Ուրեմն 283 տարի հնութիւն ունի։ Երևում է, որ 283 տարի առաջ հայոց հին բևեռագրները ոչ միայն ընթերցանելի էին մեր գրագէտներին, այլ մինչև անգամ գործածութեան մէջ էին։ Ինչու չը մտածել, Խորենացին, որ մի և նոյն երկրիցն էր, ծանօթ չէր բևեռագրների ընթերցմանը և իր պատմութիւնը գրելու ժամանակ օգուտ չը քաղեց նրանցից։

Թէ հայոց հին բևեռագրների ընթերցումը ծանօթ է եղել մեր նախնիքներին, մինչև անգամ երկու, երեք դար առաջ, դրա համար ուրիշ ապացոյցներ ես կան։ Մի պարոն ինձ խոստացել է տալ մի մագաղաթեայ թերթ, որ դուրս է բերել մի հին բառարանից, որի վրա գրված են բևեռագրների այբուբենարանի բացատրութիւնները։ Երբ ձեռք բերեմ, կուղարկեմ ձեզ։

Եղանակի վատութեան պատճառով երկու օր աւելի մնացի Ագուլիսում. այսօր դուրս եմ գընում դէպի Պարսկաստան։

Բաֆֆի

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

—

Հոկտեմբերի 4-ին

Այս տարի, զկնի աւարտման ամառվայ հարցաքննութեանց, Լազարեան ճեմարանիս կառավարիչ (դիրեկտօր) պարոն Դելեանով, իր ծերութեան պատճառով հրաժարական էր տուել, իսկ նրա տեղ նշանակվել և հաստատվել է, ինչպէս յիշված էր «Մշակ» լրագրի էջերում, ճեմարանի նախկին տեսուչ (ինսպեկտօր) պարոն Քանանեանց։ Այս պարոնը մտած չը մտած իր պաշտօնի մէջ, ամեն հին կանոնները ու կարգերը վերցրեց ու սկսեց զանազան բէֆօրմներ մտցնել ճեմարանի մէջ։ Պարոնի բէֆօրմների վրա աւելորդ եմ համարում խօսել, որովհետև չունեն ամենևին յիշելու արժանաւորութիւն. լաւ կը լինէր որ մեծապատիւ պարոնը բէֆօրմներով զբաղվելու ու պարապվելու տեղ հոգար աշակերտների առօրեայ պիտոյքները։ Ես իմ նամակումս չունեմ դիտաւորութիւն քննելու մեծապատիւ պարոնի բէֆօրմների արժանաւորութիւնը, հարկաւորութիւն էլ անգամ չը կայ. սակայն խորհուրդ կը տայինք զբաղվել նրանով, որ գլխաւորապէս՝ մանկահասակ աշակերտների ուտելիքներով, որպէս զի մանուկները ու պատանիները չը վնասվէին ու չը տկարանային չոր ու ցամաք խմորեղէն կերակուրներից։ Շատ սակաւ կը տեսնէք ճեմարանի մէջ առողջ ու գոյնով տղաներ. աշակերտների մեծ մասի դէմքերը գունատ, դեղնոտած են. սրա պատճառը, ի հարկէ, գլխաւորապէս ուտելիքն է և այն փչացած օդը, որ աշակերտները միշտ կը ներշնչեն դասարանների, ննջարանների և սեղանատան մէջ, իսկ մեծ դահլիճի օդը, որտեղ մանր աշակերտները կը խաղան, անտանելի է, փոչին այն աստիճան լցվում է դահլիճի մէջ, որ անկարելի է անցկենալ այդ տեղից առանց խեղդվելու։ Կարծեմ սրա առաջը առնելու է թէյը նմանապէս, որ կը տան աշակերտներին առաւօտ և երեկոյ, լաւ էր որ ամենևին չը տային, այն աստիճան անհամ ու պղտոր է։ Չը գիտեմ, արդեօք ինչ է պատճառը, որ պարոն Քանանեանցը այդ ամենը մոռացման է տալիս և ուրիշ անուշան բաներով է զբաղված. կարծեմ որ մեծապատիւ ուսեալ պարոնը համոզված է, որ «sana mens in sano corpore», ուրեմն չէ կարելի միայն և եթէ զօրել ու հետևել ուսմանը։ Հրաւիրում ենք ազնիւ պարոնի ուշադրութիւնը այդ բանի վրա. մեծայոյս ենք որ մեր սուածը չի լինի «ձայն բարբառոյ յանապատի»։

Ցեսչի տեղ դեռ հաստատապէս չէ նշանակված ոչ օր, ուստի առ այժմ վարում է տեսչի պաշտօնը վարժապետներից մէկը. քանի մի աղբիւրներից լսած ենք, որ նշանակվելու է հայազգի պրոֆէսօր պարոն Ներսիսեանը։ Ցանկալի է որ այդ բանը իրագործվի։

* * *

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 12 հոկտեմբերի

«Մշակ» ազգային լրագրիդ նախորդ համարներից միոյն մէջ՝ պատիւ ունեցայ կարդալ՝ ձեր այն թանգագին առաջարկութիւնը, որ բացարձակապէս երախտապարտ էր կացուցանում ինձ՝ Ամենայ աւետարանների լուսագիր պատկերացս հրատարակութեան համար, ձեր լրագրի միջոցաւը ստորագրութիւն բանալով։ Սոյն առթիւ անկեղծ զգացմամբ կը փութամ մատուցանել ձեզ իմ յարգալից շնորհակալութիւնը՝ ձեր ազնիւ պաշտպանութեան մասին։

Արդարև հայրենի աւետարաց այս նուիրական և սուրբ նշխարաց տեսարանները, պէտք էր փոքր ի շատէ ամեն բարեկիրթ ազգայնի համար՝ գրաւիչ և հրապուրիչ լիներ և ազգայնութեան եթէ ոչ ամբողջութիւնը, գոնէ զարգացեալ և ուսեալ դասը պէտք էր միաբերան յարգեր, գընահատէր և ջանար գնահատել տալ այլոց. բայց ոչ, ցաւօք սրտի, այնպիսի յարգելի անձեաւորութեանց հագիւ երեքին պատահեցայ։ Եւ արդ համոզված եմ, որ սամուելի միջոցաւ թերևս կարելի լինի սոյն գործի վրա, ազգայնոց լուրջ ուշադրութիւնն՝ և հետաքրքրութիւնը հրաւիրել, որոյ համար՝ անզօր և անլեզու եղան, թէ տարիներով անընդհատ մեծ ծախքերս՝ և թէ սիրտ մաշող աւերակաց՝ մաղձոտ ամայութեան մէջ, առողջութիւն թիւնաւորող դառն աշխատութիւններս։

Այո, վստահ եմ ձեր ազնիւ պաշտպանութեան, և եռանդուն տնօրէնութեանը և մանաւանդ թէ՝ յուսադիր եմ հայոց դէպի ձեզ ունեցած այն համակրութեանը, որ կարողացել էք ձեր անձնուէր և ազգօգուտ աշխատութեամբը գրաւել։ Ուստի գործիս յաջողութեանը անկրկայ եմ. ոչ այնքան ինձ, որքան անչէջ պահելու համար մեր նախնեաց չիջնալ հանճարն ու ճարտարութիւնը, որք թէպէտ լուռ և անձայն, սակայն միշտ բարձրաձայն վեհ և ճարտար խօսեն մեր սրտերի հետ՝ և որք ի շնորհս մեր անվայել անտարբերութեան, օր աւուր տապալին և անհետանան, որպէս թէ երբէք եղած չը լինէին։

Մինչ արդ՝ իմ անզօր ջանքս էր այդ աւերակների գոնէ արժանաւորագունից՝ մի քանիսին յիշատակները՝ անչնջելի պահել լուսատիպ պատկերներով և միանգամայն գիտնականաց ուսումնասիրութեան, և ազգային կրթութեան ու քաղցր յիշատակաց նիւթ մատակարարել։

Ահա այս սիրալիր նպատակաւ վառված աշխատեցայ, քանի որ դեռ չէին սպառած գրական միջոցներս. և դարձեալ այսուհետև՝ փափագելի է ինձ նոյն և նման աւերակաց աշխարհին մէջ դեգերել. եթէ ի շնորհս ձեր՝ և ազգային անհատների խնամօք, տարածվին հայոց հին մայրաքաղաքի աւերակաց տեսարանացոյց պատկերների փոքրաթիւ հաւաքածոյքը։ Յայնժամ՝ առիթ շնորհված կը լինի ինձ՝ նորանոր հայրենախոյզ ճանապարհորդութեանց, որ կենացս սիրելի զբաղմունքն ու հոգը եղած է՝ և պիտի լինի միշտ։

Յ. Քիւրքճեան

*) Աւանց գիւղը գտնվում է Վանայ լճակի ափին, Վան քաղաքից 20 վերստ հեռաւորութեան վրա և լճակի նաւահանգիստն է։